

KÜLFÖLDI IRODALOM.

La pédagogie de Herbart. Thèse pour le doctorat d'Université, présentée à la Faculté des Lettres de Paris. Par *Louis Gockler*, professeur de l'Enseignement secondaire. Paris, Hachette, 1905. 404 l.

Fel akarom hívni az olvasó figyelmét a címül írt könyvre, mely komoly törekvés eredménye. Megjelenése mindenek előtt adalékot szolgáltat annak az érdekes ténynek igazolására, hogy Franciaországban legújabbán fokozatosan gyarapszik Herbart pädagogiájának megbecsülése. Épen kezem ügyében van Compayré *Histoire de la Pédagogie* című, ismeretes kézikönyvének ötödik, 1887-ben megjelent, 500 oldalas kiadása, mely még csak 19 sorban végez Herbarttal. Csak igen lassan hatoltak be Herbart gondolatai francia földre. Az első érdemleges ismertetés a Buisson-féle pädagogiai szótárban (1882) jelent meg; utána a *Revue Pédagogique* hozott több ismertető cikket e pädagogiai irányról; 1884-ben Rœhrich írta meg francia nyelven az első könyvet Herbart rendszeréről (*Théorie de l'éducation d'après les principes de Herbart*, Paris, Delagrave, 1884); tíz évre rá Pinloche, a philanthropinismus tudós kutatója és írója fordította le az *Allgemeine Pädagogik* és az *Umriss* című műveket, nem a legszerencsésebb elrendezéssel (megjelent a lillei egyetem közleményeiben). Két év múlva jelent meg Mauxion jeles könyve az *Alcan-féle Bibl. de philosophie contemporaine* című vállalatban, majd Compayré népszerű (de épen nem hibátlan) művecskéje (*Herbart et l'Éducation par l'Instruction*, Paris, Delaplane, 1903). Eközben a Sorbonne-on és Franciaország más egyetemein egymást érték a Herbart pädagogiájáról szóló előadások. Azt lehet mondani, hogy mindinkább növekvő mozgalommal van dolgunk. S ugyanígy van Angliában és Amerikában. Gockler úr érdemes művének függelékében 1891-től 1903-ig nem kevesebb, mint nyolc angol könyvet sorol fel Herbart pädagogiájáról. Számuk még gyarapítható néhányal. Mindez mutatja, hogy e rendszer csak most kezd hatni oly országokban, melyek eddig vagy a vulgáris pädagogiai hagyományok útmutatásaival érték be, vagy kizárólag az úgynevezett pozitív pädagogiának az iskolai tanításban kevésbé értékesíthető eredményeire támaszkodtak.

S vajjon mi lehet az oka annak, hogy Comte és Herbert Spencer hazájában immár szintén szükségét érzik a Herbarttal való beható foglalkozásnak? Bizonyára nem az, mintha ma változatlanul el lehetne fogadni s normatív erővel fel lehetne ruházni oly rendszert, melynek — mint Gockler úr is helyesen kifejti — pszichologiai alapvetése kétség kívül több részében túlhaladott. Első sorban didaktikai okokra

kell gondolnunk. Nincs elméleti pædagogia, mely annyira alkalmas volna azoknak, kik e tudománnyal foglalkozni kívánnak, bevezetésül szolgálni: a rendszer áttekinthetősége, részeinek logikus szerkezete, a problémáknak világos és pontos formulázása és körülhatárolása, a megoldásukhoz vezető különböző lehetőségek bíráló tárgyalása, a rendszer egyes ágainak finom kidolgozottsága oly tulajdonok, melyek együttvéve igen jó propædeutikává teszik Herbart műveinek tanulmányozását. Az Umriss például kitűnő alapja lehet egyetemi pædagogiai conversatoriumoknak, korlátolt számú hallgatósággal.

De vannak más okok is, melyek a franciákat és angolokat Herbart tanulmányozására készítették. Nyilván belátták, hogy bármilyen tapasztalati tudomány is a pædagogia, rendszeres elméleti megoklásra való törekvés nélkül fejlődésre képtelen. Különösen az oktatás munkájáról áll ez, mely a nevezett országokban igen sokáig sehogy sem tudott kibontakozni a százados routine megmerevedett formáiból. Amit pl. Franciaország középiskolaiban még 15 év előtt műveltek — saját helyszíni tapasztalataimra hivatkozhatom — minden volt, csak nem tanítás. Hallottam gyönyörű előadásokat, fényes irodalmi conférence-okat, tanúja voltam lecke-feladásnak és lecke-kikérdezésnek, tollbamondásnak és jegyeztetésnek, de igazi tanítást, tervszerűen haladó, jól tagolt, a tanulókat a közös munkába bevonó tanítást, mely a szellemi életet mozgalmába hozza, alig hallottam. Mindezt soha senki sem fogja megtanulni sem Herbert Spencerből, sem Bainből. Megengedem, hogy magából Herbartból sem; de bizonyos, hogy e rendszernek, vagy ha volna, más hozzá hasonló rendszernek tanulmányozása leginkább készítheti elmélkedésre a leendő tanítót arról a viszonyról, mely a fejledező lelki élet és a tanítás munkája közt fennáll, s azokról a módokról, melyeknek tervszerű megállapítása és alkalmazása teheti csak az értelmi és erkölcsi gyarapodást tudatossá. A franciák és angolok tehát újabban igen is tanulmányozzák Herbartot (amit némelyek szeretnének kétségbe vonni), nem mintha e rendszert mindenestől át akarnák venni; nem mintha miatta el akarnának zárkózni az újabb pszichológiai irányok értékesíthető eredményei elől, hanem mert érzik Herbart pædagogiai gondolatmunkájának elmeébresztő, ösztönző, indító, elvek fölött elmélkedésre készítő, továbbfejlesztésre alkalmas, és különösen didaktikailag termékenyítő hatását.

Mindezt Gockler úr műve is sejteti. Célja az volt, hogy a franciákkal kimerítően ismertesse meg Herbart pædagogijának tartalmát, s a maga részéről állapítsa meg a rendszernek úgy tévedéseit, mint értékes eredményeit.

E végből három részre osztja művét. Az elsőben (Herbart et son temps) Herbart életrajzát adja, nem a szokott sablonos alakban,

hanem egyrészt belehelyezve a mestert a maga korába, másrészt különösen ügyelve pædagogiai elveinek megfogalmazására és fokozatos érlelődésére. Többnyire egykorú forrásművekből dolgozik, melyeknek adatait elég jól csoportosítja. Csak röviden jelzem, hogy a szerző nem eléggé óvatos Herbart történeti álláspontjának, történeti érzékének megítélésében. Aki a nevelésben a történeti belátást oly annyira hangsúlyozza; aki a történeti fejlődés elve alapján a görög nyelvvel és irodalommal akarja az idegen nyelvi tanítást megkezdetni; aki az emberiséggel, még pedig nemcsak az élő, hanem a múlt nemzedékekkel való érintkezést (Umgang) ép az irodalmi és történeti tanulmányok főfeladatává teszi (amit Gockler is igen jól tud), arról bajosan lehet elmondani a következőket: «Hiányzott benne (Herbartban) az a mély érzelem, mely a lelket odaköti mindahhoz, ami az embernek a múltat oly becsessé teheti; az a mély szeretet, mely a szívet a hagyományokhoz, az ősi szokásokhoz, s mindahhoz fűzi, ami apáinktól reánk maradt» (99. lap). — Egy másik megjegyzés tetsző a mű I. részében és másutt is többször felötlő (különben is nagyon elterjedt) nézetre, mely szerint Herbartból hiányzott az érzelem; hiányzott különösen filozófiájából. «Tagadja az érzelmet, mint olyant, . . . nem talált más érzelmeket, mint azokat, melyek a képzetek viszonyából keletkeznek. Minden érzelem nem egyéb neki, mint az intellektus járulékos tüneménye.» Természetesen igaza van a szerzőnek, ha utal a képzeteknek amaz uralkodó szerepére, mely Herbart pszichológiáját jellemzi, valamint arra, hogy Herbart «érzelmei» csak másodlagos lelki jelenségek, s nem primär tényezői lelki életünknek. E mellett azonban, Herbartot magyarázva, felfogásom szerint mindig erősen hangsúlyozni kell azt is, hogy ő az érzelmek szerepének nagy fontossága elől legkevesébbé sem zárkózik el; hogy pædagogijában az, amit érdeklődésnek nevez, tulajdonképen az az érzelmi mozzanat, az a hajtó erő, mely a kellően feldolgozott gondolatkörökből fakad az akarat és cselekvés irányában. — Feltűnt a szerzőnek az az állítása, hogy a Steigerhez intézett jelentésekben a görög tanulmány időbeli prioritásának belső indító oka nem szerepel (27. l.). Bizonyára elkerülte figyelmét a 4. jelentésnek egy helye (Hartenstein kiad. XI. köt. 41. l.), ahol szépen kifejti Herbart, miért kell a görög írókat elébb olvasni, mint a rómaiakat. Végül, nem érthetek egyet a szerzővel, ha Herbart stílusában túlnyomóan csak affektációt és a kor irodalmi izlésének hibáit látja. Ez a stílus hű kifejezője Herbart mély, telített, koncentrált lelkületének; meggyőződésem szerint nem felvett, utánzott, elsajátított, hanem jellemzetesen egyéni stíl, mely intenzív szellemi vívódást sejtet.

A könyv második része Herbart pædagogiai rendszerét ismer-

teti, híven és lelkiismeretesen. Először az egész rendszer tervezetét adja; majd külön-külön fejezetekben tárgyalja Herbart erkölcstanát; pædagogijának pszichologiai alapvetését, a nevelés célját, az erkölcsi jellemet, a sokoldalú érdeklődést, a kormányzás, oktatás és fegyelmezés funkcióit s a nevelés szervezését. Mindenütt szorososan ragaszkodik Herbart műveinek szövegéhez, majd parafrázist, majd szó szerinti fordítást adva. Külön kiemelem, hogy nemcsak az Allgemeine Pædagogik és az Umriss gondolatait ismerteti, hanem célja érdekében áttanulmányozta Herbart összes filozófiai és pædagogiai műveit (ami a Herbartot bírálni akarók nem mindenikéről állítható), nem felejtkezve meg a kisebb dolgozatokról, sőt aforizmákról sem. Legföljebb az az egy észrevétel merülhet itt föl, hogy egyes kisebb műveket nem aknázott ki eléggé; például az Organisation de l'Éducation című fejezetben sajnosan nélkülöztem a Pædagogisches Gutachten című fontos értekezés figyelembevételét (csak futólag említi nem itt, hanem a 28., 91. és 201. lapokon). Pedig Herbart pædagogijának ismeretéhez hozzátartozik az is, mikép gondolkozott osztály- és szakrendszer-ről, gimnáziumról, polgári iskoláról, népiskoláról? Egyébként a szerző szeretettel mélyed a nagy anyagba, melyből mozaikszerűen rakja össze, pontosan idézve a helyeket, a rendszer egészét. Mindezzel hasznos munkát végzett. A fordítások és magyarázatok általában helyesek.*

A harmadik részben kritika alá veszi Gockler úr Herbart pædagogiját, méltatva a rendszeralkotó indítékait, kimutatva az ellentmondásokat és hézagokat; de igazságot szolgáltatva Herbart mindazon tanainak, melyeket az idő is végleg igazolt. Szándékosan nem kívánok e fejtegetések bírálatába bocsátkozni, mert ily nagy elvi kérdések megvitatása egy ismertető cikk keretében lehetetlen. (Sokban egyetérthetek a szerzővel, de nem egy pontban másként gondolkozom.) Részletesen ismerteti végül Gockler a Herbart pædagogiai iskoláját, ezen iskola különböző irányait és képviselőiknek fő-érdemeit, jelét adva mindenütt a terjedelmes Herbart-irodalomban való nem közönséges jártasságának.

És itt egy megjegyzésünket nem fojthatjuk el. Úgy tudjuk, hogy Gockler Lajos úr, aki különben kitünően ír franciául, magyar ember. A szerzőnek ezt a magyar voltát a munkának két helye sejt-

* Csak a 222. lapon tűnik fel egy éktelen tollhiba. «Conformément aux deux classes d'intérêt, les matières de l'enseignement se divisent en objets de l'entendement et en objets de participation. Les premiers forment le groupe des sciences historiques, les derniers des sciences naturelles.»

teti. Egyik a 8. lapon található. Itt Gockler azt a közismert adatot, hogy Basedow mézes-kalácsból készült betűkőn tanította meg a gyermekeket olvasásra, szükségesnek látta dr. Kiss Áron neveléstörténetének 1880. évi 4. kiadásából meríteni, amit nem azért említek, mintha ezen utóbb nevezett mű érdemeit csökkenteni kívánnám, hanem mert fölötte csodálatosnak látszik, hogy Gockler úr az egész 400 oldalas kötetben, mely tele van idézetekkel, csak épen ezt az egyetlen magyar munkát említi, s ezt se valamely elvi okból, hanem hogy oly adatot vegyen belőle, melyet bármely külföldi pädagogiai történetben is feltalált volna.* A másik hely (a 127. lapon) Arany János Fülemléjének tartalmi ismertetése a végből, hogy Herbartnak egyik praktikus eszméjét, a jog eszméjét illusztrálja. Vajjon a francia olvasó közönség ezt a példát eléggé méltatni fogja-e, s általában odailik-e a tárgyhoz, most nem vitatom. Csak azt a kérdést vetem fel, hogy, ha már Herbarttal kapcsolatban magyar költőt idézett Gockler úr a franciáknak, miért nem említette művében, Herbart pädagogiájának elágazásait és hatásait ismertetve, azt a nem kicsinyelhető tényt is, hogy e rendszernek Magyarországon voltak és vannak hívei; hogy az ország középiskolaiban számos tanár működik, kik ismerik, méltatják és a viszonyok korlátai közt nem egy eljárásukban követik is Herbartot, s hogy gimnáziumi tantervünk és utasításaink is — bármily átalakuláson mentek keresztül — abban a didaktikai eszmekörben gyökereznek, mely Herbart nevéhez fűződik. Jól esett volna nekünk magyaroknak legalább egy pár sornyi megemlékezés a francia tudósközönségnek szánt műben, mely egyébiránt szorgalmas tanulmányt élvezetes előadással egyesít, s Herbart tanainak ismeretét francia földön bizonyára jelentékeny mértékben terjeszteni fogja.

Fináczy Ernő.

★

Deuxième congrès international de l'éducation physique de la jeunesse : Règlement et rapports préliminaires.

1900-ban nemzetközi testnevelési kongresszust tartottak Párisban, mely többek között megalakította az állandó nemzetközi testnevelési bizottságot is, melynek elnöke a hirneves Mosso. Ez a bizottság, melyben Magyarországnak (Kovács Rezső személyében) és Ausztriának külön képviselője van, hívta össze Liège-be a II. nemzetközi

* Ilyen kisebb, módszerbeli fogvatkozások másutt is találhatók, péld. mikor egyes munkáknak régi kiadásait használja, vagy mikor Wolff Keresztély egy művét így idézi: Chr. Wolff: Psychologia empirica.